

התרבות האסטרטגית של חזבאללה

לחזבאללה יש דפוסי חשיבה
והתנהגות קבועים הנשענים על
מסורת, ניסיון ותרבות. הודות
להבנה של הדפוסים האלה
יכולים גופי המודיעין וקבלת
ההחלטות בישראל להיטיב
לאפיין ולהעריך את
ההתנהגות של
חזבאללה
במערכה

דגלי חזבאללה וסוריה על אדמת סוריה. חזבאללה מניח כי עידן הטלטה האזורית המתאפיין בהתפרקות המדינות הערביות ובצמיחתם של ארגוני הטרור הסוניים המשסעים את העולם הערבי. מקורו במערכות האמריקנית באזור, וישראל היא המרוויחה העיקרית ממנו

"הרוע המוחלט" - איומי הייחוס של חזבאללה

ארצות־הברית וישראל, היזיד של העידן הזה²

חזבאללה מזהה שני כוחות חיצוניים עוינים בסביבה האסטרטגית שלו - ארצות־הברית וישראל ("הרוע המוחלט"³) - הפועלים בהיררכיה ובתיאום לנוכח חזון משותף. החזון הזה שואף להגמוניה מערבית במזרח־התיכון, ומונחה על־ידי האינטרסים הכלכליים של ארצות־הברית וצורכי ההגנה של ישראל. כל אלה תוך שליטה במדיניות של המשטרים הערביים, זריעת פילוג בחברה הערבית ודיכוי כוחני של תנועות ההתנגדות. דימויים אלה נולדו מתוך החשיבה הקונספירטיבית הרווחת בעולם הערבי - חשיבה החותרת לחשיפת קשרים ומזימות במחשכים.⁴ החשיבה הזאת בולטת בקרב העדה השיעית, המושפעת מן הצורך הקיומי כעדה נרדפת בניטור תמידי של כוונותיו הנסתרות של האויב.⁵ חזבאללה מנסה למצוא גילויים של פעילות מתואמת בין המערב וישראל למימוש אינטרסים על חשבון הערבים במהלך ההיסטוריה.

סרן (מיל) אופק איש מעש, חוקר במכון
למחקרי ביטחון לאומי, לשעבר קצין באמ"ן

בשנים האחרונות הולך וגובר הקושי של המודיעין הישראלי להבין ולתאר את עולמם התרבותי של מושאי מחקרו - בעיקר בעולם הערבי ובאיראן - מתוך נקודת המבט שלהם ולתרגם זאת לידע רלוונטי שיספק מענה למגוון רחב של שאלות מדיניות וביטחוניות. במלאת עשור למלחמת לבנון השנייה אעסוק במאמר הזה בתרבות האסטרטגית של חזבאללה, ברוח הקביעה בדוח ועדת וינוגרד: "לא יוצר [באמ"ן] מספיק מודיעין בסיסי שכיסה את חזבאללה כארגון חברתי־תרבותי־אידיאולוגי".¹ המאמר מנתח את המקורות התרבותיים של המחשבה וההתנהגות האסטרטגית של חזבאללה מול ישראל. בשל קוצר היריעה הוא אינו עוסק באסטרטגיה של הארגון מול יריבים במרחב הלבנוני ובעולם הערבי בכלל. כמו כן, המאמר אינו מנסה להבחין בין אמת ושקר באמירות של הבכירים בחזבאללה. זאת משום שבניסיון להבנות את הנרטיב הסובייקטיבי של היריב, שיטת המחקר הזאת רואה ערך רב יותר בהצגת השאלות מדוע הדובר מספר את הסיפור כך ואיזו משמעות יש לסיפור בעיצוב החשיבה האסטרטגית.

דמויותיהם של זינב ואבן זיאד. צעדת העאשורא' בנבטיה 2015

- לפני עידן חזבאללה בראשית המאה ה-20: המרד הערבי והסכמי סייקס-פיקו, שלטון המנדט והקמת מדינת ישראל בחסות החלטת האו"ם.
- שנות ה-80, התקופה המכוננת של חזבאללה, שהתאפיינה בנוכחות צבאית של ארצות-הברית וישראל בשטח לבנון ובניסיונות לקנות השפעה על ממשלת לבנון, ונמשכה בכיבוש שטחים בדרום לבנון על-ידי צה"ל.
- מלחמת לבנון השנייה, הנתפסת בעיני חזבאללה כמהלך בגיבוי מערבי ושל כמה מדינות ערב שנועד להביא לחיסולו הסופי של הארגון הלבנוני לאור חזון המזרח-התיכון החדש של שרת החוץ האמריקנית דאז, קונדוליצה רייס.
- עידן הטלטלה האזורית המתאפיין בהתפרקות המדינות הערביות ובצמיחתם של ארגוני הטרור הסוניים המשסעים את העולם הערבי. מקורו במעורבות האמריקנית באזור, וישראל היא המרוויחה העיקרית ממנו.

התפיסה הזאת מקבילה במידה רבה לאופן שבו אנו מבינים את היחסים בין איראן לבין חזבאללה: ישות אחת עם אינטרסים זהים והיררכיה פנימית ברורה. הראשונה מתווה את המדיניות ומספקת את האמצעים, והשנייה - הזרוע הביצועית. לכך יכולות להיות שתי משמעויות: הראשונה - תפיסת חזבאללה את היחסים האסטרטגיים ואת הערכים המשותפים לארצות-הברית ולישראל משקפת את המציאות האסטרטגית של הארגון עצמו; השנייה - כשם שישראל רואה את עצמה כישות עצמאית, אינה מגדירה את עצמה כחלק מארצות-הברית ואינה רואה את האינטרסים שלה כזהים לאלה של ארצות-הברית, גם חזבאללה אינו רואה את עצמו כזרוע של איראן, אלא כישות בעלת עצמאות החלטה ופעולה, שבינה לבין איראן מתקיימים אינטרסים וערכים משותפים.

חזבאללה מנסה למצוא גילויים של פעילות מתואמת בין המערב וישראל למימוש אינטרסים על חשבון הערבים במהלך ההיסטוריה

שאיפותיה של ישראל להתרחבות קולוניאליסטית ואינטרסים במרחב הערבי

מבחינת חזבאללה, חזון ארץ-ישראל השלמה והשאיפה להתרחבות טריטוריאלית ולשליטה במקורות המים ובאדמות לשם התיישבות ופיתוח הם הלב הפועם של המפעל הציוני. כך, לדברי נצראללה, "התוכנית הציונית לא הייתה נוחלת תבוסה במטרתה להקים מעצמה מהנילוס עד הפרת אלמלא המהפכה האסלאמית"⁶. לשיתנו, ללא חזבאללה בלבנון תישאר המדינה חשופה לישראל "כדי שהיא תהרוג את מי שרק תרצה, תיקח בשבי את מי שרק תרצה, תפגז כאוות

נפשה ותגזול את אדמתנו ואת מימינו"⁷. העמדה הזאת מבוססת על האופן שבו נתפסה על-ידי חזבאללה הנוכחות של ישראל בדרום לבנון שנגדה נלחם במשך למעלה מ-15 שנים. לדוגמה, בתקופת הנסיגה לאזור הביטחון נפוצו שמועות כי בכוונת ישראל ליישב את העולים החדשים מאתיופיה שהגיעו במבצע משה (21 בנובמבר 1984 - 5 בינואר 1985) בדרום לבנון. הדבר מעיד על החשדנות הטבועה בחשיבה. גם כיום חזבאללה עוקב אחר הסיוע שמגישה ישראל לרמת-הגולן הסורית, ובפרט אחר הפעילות של מנהלת שכנות טובה (יחידת קישור צבאית שתפקידה לשמור על קשר עם התושבים ולתאם הגשת סיוע הומניטרי), משווה בין הפעילות הזאת לגדר הטובה ולהקמת צד"ל (צבא דרום לבנון) ויק"ל (יחידת קישור לבנון), ובוחן את התרחיש של התפתחות הניצנים האלה למהלך מדיני וצבאי רחב יותר.⁸

כמו כן, ישראל נתפסת כתוקפנית וכלתי צפויה. התפיסה הזו מבוססת במידה רבה על ההתבוננות התרבותית-פסיכולוגית של חזבאללה על החברה והאליטה המדינית-ביטחונית של ישראל. התבוננות הנסמכת על ידע ערבי ולא ערבי (העשוי להיתפס כמהימון יותר), כמו למשל, על דבריו של הבלשן נועם חומסקי, שקבע במסגרת פגישותיו עם בכירים בחזבאללה ובעדה השיעית בלבנון ב-2010: "לא ניתן להתנבא מה ישראל יכולה לעשות משום שאם ישראל תרגיש שהיא נצורה - היא תוכל לפנות לתוקפנות. הם בישראל פועלים על בסיס תסביך של רדיפה, מנטליות של שיעון השולטת ברבים"⁹.

כתוצאה מן הראייה הזאת ומתוך אינטרס הישרדותי הפך חזבאללה למצטיין לניטור ולניתוח מתמיד של תהליכים פנימיים בישראל. היכולת להתבונן ביריב וללמוד אותו, תוך שאיפה להיכנס לנעליו

תרבות אסטרטגית

תרבות אסטרטגית היא סך כל הרעיונות, האמונות, הערכים, התגובות הרגשיות ודפוסי ההתנהגות שרכשו חברי הצמרת המדינית-ביטחונית במהלך חייהם. לתרבות האסטרטגית יש השפעה ניכרת על עיצוב דפוסי החשיבה של מקבלי ההחלטות: על תפיסתם את האיומים בסביבתם, על האופן שבו הם ממסגרים וממשיגים את הדיונים בבעיות ועל ההתנהגויות והעדפות שלהם.

התרבות האסטרטגית מקדשת את מערכת הרעיונות והסמלים באופן המשווה לתוצרי החשיבה מראית עין של תוקף עובדתי וישימות. לפיכך, התרבות האסטרטגית לא רק מעצבת ומשמרת דפוסיים, אלא גם מגבילה את היכולת לחשוב אחרת ולאמץ דפוסיים וכלים חדשים. לפיכך ניתן לחזות התנהגות אסטרטגית במידה גבוהה יותר של סבירות.

מקורות ההשראה לתרבות האסטרטגית הם בין היתר: ההיסטוריה, המיתוסים והסמלים, הטקסטים הקנוניים והכתבים העתיקים, עקרונות האמונה הדתית, המוסדות הפוליטיים, הגיאוגרפיה והמשאבים והאמצעים הטכנולוגיים. הסוכנים של התרבות האסטרטגית הם האליטות, המוסדות הפוליטיים, החברה האזרחית, דעת הקהל והתרבות הפופולרית.

ולראות את העולם מנקודת המבט שלו, קשורה בטבורה להיסטוריה ולפילוסופיה השיעית כמיעוט נרדף במרחב הסוני.¹⁰ על אף שאינה מחוסנת מפני הטיות, טעויות והנחות אפריוריות, ההתבוננות בישראל מגלמת שאיפה לראייה מפוכחת ולניסיון אמיתי ללמידה. לאחר מלחמת לבנון השנייה הגדיל ערוץ אלי-מנאר את היקף הסיקור של ההתפתחויות בישראל, וכיום, בכל כלי התקשורת של חזבאללה הסיקור השוטף של המתרחש בישראל אינו אנקדוטלי או ספורדי, אלא נעשה באופן מקיף ומעמיק - הן בסוגיות של ביטחון ופוליטיקה והן בסוגיות של תרבות, כלכלה וחברה. בזמנו, ההסבר שניתן לכך היה שזהו: "אמצעי להכשרת דעת הקהל הערבית, כדי שהציבור לא יהיה עוד מופתע מהאירועים, [שכן ייתכן ש] ישראל תערוך מלחמת פתע, והסיבה תהיה שיקולים פנימיים שיש להם. [...] החברה הישראלית מורכבת, ויש להביא לגילוי סודותיה של חברה זו".¹¹

ישראל - מדינת קורי עכביש חלשים ומתפוררים מבפנים

על בסיס הלמידה המעמיקה והמתמשכת של ישראל הצהיר נצראללה ב-26 במאי 2000: "ישראל חלשה יותר מקורי עכביש", ויצר פרשנות מודרנית לאמרה בקוראן: "אלה אשר לקחו להם מגנים זולת אלוהים נמשלו לעכביש הטווה את ביתו. בית העכביש הוא הבית הרעוע ביותר" (סורת העכביש, 41). בספטמבר 2012 הסביר נצראללה

כי הביטוי שטבע הותר "השפעה כזאת במצפון הישראלי ובמוח הישראלי, משום שהוא נגע בעובדה ממשית במציאות הישראלית. [...] היום לישראל יש נקודות תורפה. כל מה שאנו זקוקים לו הוא לחשוף את נקודות התורפה האלה ולנצל אותן. [...] אלק ואפעל על נקודות התורפה, ואנסה לנטרל את ההשפעות של נקודות העוצמה. כאן טמונה חשיבות דרכה של ההתנגדות".¹²

נצראללה סבר שלחולשתה של ישראל יש כמה גורמים:

- איתנותה של החברה המגויסת בישראל נשחקה.
- ישראל הפכה לחברת שפע גלובלית, ולכן היא רגישה לאבדות וסולדת ממלחמות.
- כלכלת ישראל רגישה לזעזועים.
- אי היציבות וקשיי המשילות של ממשלות ישראל.
- הקושי ליצור דימוי של ניצחון צבאי (בעיקר במערכות בעזה), המעמיק את התסכול וחוסר האמון של הציבור בצבא ובממשל.
- התלות העמוקה בארצות-הברית, שבעצמה הולכת ונחלשת בראייתו של חזבאללה.

התיאוריה הזאת צברה, כידוע, תאוצה והציתה את הדמיון של הערבים. שלל מחקרים מוזמנים ותוכניות טלוויזיה תמכו בתיאוריה הזאת.¹³

חזבאללה אינו רואה את עצמו כזרוע של איראן, אלא כישות בעלת עצמאות החלטה ופעולה, שבינה לבין איראן מתקיימים אינטרסים וערכים משותפים

הפרשנות של חזבאללה לקורי העכביש מציבה למעשה חזון לטווח הארוך עבור הציבור הערבי כולו, ועבור הפלסטינים בפרט.¹⁴ בחזון הזה קורא חזבאללה לשמור על התקווה ועל גחלת ההתנגדות, לפעול למען אחדות השורות, לא ללכת שבי אחר דימוי העוצמה של ישראל, ולא להיכנע ליוזמות מדיניות ולנורמליזציה - מתוך אמונה שקורי העכביש ייקרעו לבסוף. חזבאללה אינו מתחייב בכך להתעמת אקטיבית ובאופן מתמשך עם ישראל, אלא דווקא נוקט עמדת המתנה פסיבית המתנגדת להכרה במדינת היהודים.

כיום, נטל ההוכחה הוא על הפלסטינים. מהם מצופה לפעול באופן אקטיבי כדי לשחרר את פלסטין. חזבאללה רואה את תפקידו בסיוע מרחוק לפעולות ההתנגדות של הפלסטינים בכלים תודעתיים, בכסף, בהכשרות או בהכוונת מפגעים פלסטינים.

במקביל, תפיסת קורי העכביש משמשת את חזבאללה כמסגרת רעיונית לעיצוב המערכה הבאה כך שתמלא באופן מיטבי את ייעודה ליצור קרע נוסף בקורים. במסגרת הזאת ניתן למנות את המרכיבים הבאים: התוכנית לכיבוש הגליל, החותרת לכאורה תחת האסטרטגיה של ישראל להעתקת הלחימה תוך זמן קצר לשטח האויב; ההצטיידות

צעדת העאשורא' בנבטיה, 2015. הכיתוב על השלט: "הוי ציונים...אנחנו מוכנים...יותר מבכל זמן אחר בעבר"

לשמוט את הקרקע הרעיונית של קיומו, בהיותו נטוע בעקרונות אידיאולוגיים, ומודע היטב לאופי המטרות שלו ולגובה המחירים שהוא עלול לשלם.¹⁵ זאת, ברוח הדברים של סידה זינב - נכדתו של הנביא מוחמד, שהיא אחד מסמלי הגבורה המקודשים לחזבאללה ולשיעים - לשוביה מבית אמה שניסו לשבור את רוחה במהלך קרב כרבלא': "יגעת בתחבולותיך, הגברת מאמציק וגילית איבה בפועלך. אבל חי אללה לא תמחה את זיכרוננו, לא תמית את השראתנו ולא תרד אל סוף דעתנו ואין דעתך אלא בטלה. ימין ספורים ועדתך פזורה לכל רוח".¹⁶

הסיבה השנייה - מכיוון שחזבאללה מאמין בלב שלם בכך שהוא חלק אינטגרלי ואוטנטי מלבנון, והוא מקיים אכן מאמץ סיופי להנחיל את ההשקפה הזאת בדעת הקהל הלבנונית תוך דחיקת ההשקפה המנוגדת שמנסים להטמיע יריביו. במסגרת הזאת שינה הארגון את סיסמתו מ"חזבאללה [מפלגת האל] הם המנצחים" ל"ההתנגדות האסלאמית בלבנון"; הוא מדגיש השכם והערב את עצמאות ההחלטה שלו מול טהראן ודמשק;¹⁷ הוא רואה בעצמו ובעדתו חלק מן הציבור הלבנוני וכוחות הביטחון;¹⁸ והוא דוחה מכל וכל את רעיון ההשפעה האזורית והבין-לאומית שמייחסים לו משקיפים חיצוניים בעקבות מעורבותו בסוריה ומעבר לה.¹⁹

באמצעי הגנה אווירית לקיזוז העליונות האווירית של צה"ל; וההתחמשות בטילים מדויקים המאיימים על נמלי הים והתעופה - המכוונים להגברת תחושת המצור של תושבי ישראל.

ההגדרה העצמית של חזבאללה

מאבק הקיום המתמיד של חזבאללה בלבנון

במשך השנים התעקש חזבאללה על האוטנטיות והשורשיות שלו ככוח שיעי לגיטימי בנוף הלבנוני. למרות שאלה נראות לו מובנות מאליהן, הוא צריך להיאבק עליהן באופן יום-יומי מול אויבים מבית (סונים, נוצרים, דרוזים) ומחוץ (ארצות-הברית, סעודיה וישראל) השואפים בראייתו לשחוק ולהרוס את ההתנגדות.

על אף שהמאמצים המושקעים בניסיון לפגוע בלגיטימיות של חזבאללה בלבנון נוגעים בעצבים החשופים שלו ושל העדה השיעית וטורדים את מנוחתם, נראה שהארגון אינו מתרגש ומגלה אדישות יחסית. הסיבה הראשונה לכך היא שהוא מאמין כי לא ניתן

צעדת העאשורא' בנבטיה, 2015. הכיתוב על השלט: "שנית זינב לא תיפול בשבי"

מחיקת ישראל מן המפה, ואם כן - האם למחשבות ולתוכניות כאלה יש תוקף או שהן חסרות שחר כמו היעד המוצהר של חזבאללה להשמיד את ישראל?

ההתנגדות כערך עליון וכדרך חיים

המילה התנגדות (בערבית אל-מוקאומה) מופיעה בשמו של חזבאללה "[ארגון] ההתנגדות האסלאמית בלבנון" וכן בשמה של הסיעה הפרלמנטרית שלו, "הנאמנות להתנגדות". ההתנגדות היא הערך העליון של חזבאללה. סביבה הוא מגדיר את הווייתו, והיא זו המעניקה את המשמעות לקיומו. ההתנגדות וחברת ההתנגדות הן המענה המקיף להתמודדות עם האיום הקמאי הנשקף מצד ישראל ופטרוניה במערב. עם זאת, המענה הזה אינו אבסולוטי ושלם אלא חי, דינמי ומתעצב אל מול האויב החיצוני, שכן, קיומה של חברת ההתנגדות תלוי בהמשך קיומו של האיום.

על משמעותה של ההתנגדות כדרך חיים ניתן ללמוד מכתביו של סגן מוזכר "ל חזבאללה נעים קאסם: ההתנגדות אינה קבוצה חמושה המבקשת לשחרר פיסת אדמה, או קבוצה ארעית שתפקידה יסתיים כשתושג המטרה שלשמה היא הוקמה. [...] חזבאללה מאמין בצורך לבנות חברת התנגדות בלבנון כדי לחזק את המדינה ולהבטיח את

אחד התהליכים שהובלו על-ידי חזבאללה היה הניסיון לשכתב את ההיסטוריה השיעית בלבנון במאמץ ליצור סיפור שלם, המקבע את רעיון הטבעיות של חזבאללה בזירה. כך, על גלי הניצחונות "האלוהיים" של שנת 2000 (הנסיגה מלבנון) ושנת 2006 (מלחמת לבנון השנייה) פורסמו מחקרים והתקיימו כנסים שביקשו לשנות את התדמית של העדה השיעית. במקום התדמית של עדה שולית, המודרת מכל עשייה חברתית, עשייה פוליטית ועשייה כלכלית, המהווה מעין גיס חמישי בלבנון, הם ביקשו ליצור תדמית של עדה חזקה ומשפיעה, שהייתה במשך דורות חלק ממרקם החיים בלבנון, והתייצבה שכם אל שכם מול כל הכובשים החיצוניים - העות'מאנים, הצרפתים והישראלים. זאת, כשחזבאללה השיעי הוא למעשה נושא הבשורה ומושא הגאווה של כלל הציבור הלבנוני בעידן המודרני.²⁰

לעומת זאת, גם כיום יש בישראל הרואים בחזבאללה זרוע איראנית שהשתלטה על לבנון ומוסדותיה (או נמצאת בדרך לשם), ומאמינים לפיכך כי כשם שנוצרה יש מאין - כך ניתן לקרב את קצה. ואולם, על אף שהערעור על טבעיותו ושורשיותו של חזבאללה בנוף הלבנוני היה אולי נכון בראשית צמיחתו בשנות ה-80 של המאה ה-20, כיום הוא חסר טעם. עלינו לשאול את עצמנו מנין נובעת המחשבה שניתן להעלים את חזבאללה? האם מקורה בתגובה רגשית להצהרות על

עצמאותה וריבונותה מול שאיפות ההתפשטות של ישראל. [...] בחזון של חברת ההתנגדות של חזבאללה מתרחשת ההתנגדות בכל הרמות - הצבאית, התרבותית, הפוליטית והתקשורתית; זוהי התנגדות של האנשים והלוחמים, של השליטים והאומה; זוהי התנגדות של רצון חופשי, [...] חברת התנגדות המבטאת המשכיות".²¹

התבוננות בגיבורים ובאירועים המכוננים של חזבאללה מעידה על כך שהארגון תופס את עצמו כחלק מקהילה וכמימוש של הרצון הלבנוני העממי לחברת התנגדות. כאשר שואלים מתי והיכן נולדה ההתנגדות השיעית לישראל - שהיא כיום שם נרדף לחזבאללה - נוכחים לדעת כי האירוע המכונן הוא צעדת העאשורא' בנבטיה ב-1983. הצעדה המסורתית הופרעה על-ידי סיור צה"ל שביקש לפזר את הקהל ולעבור דרך המשתתפים. האופן שבו הופרעה הצעדה הגדיש את הסאה של הציבור השיעי בדרום לבנון, והוביל לראשונה להתפרצות אלימה נגד חיילי צה"ל.²² כמו כן, הגיבור הראשי של חזבאללה, המכונה בארגון "זקן השהידים של ההתנגדות", כלל לא השתייך לארגון עד מותו ב-1984. השיח' ראע'ב חרב, איש דת מהעיר ג'בשית, התנגד במילים ובמעשים לנוכחות צה"ל - ולאחר מותו אומץ על-ידי חזבאללה כחלק מנרטיב ההתנגדות העממית לישראל.²³

בהגנת המדינה, לצבא השומר על ביטחון המדינה".²⁴

על רקע זה, תרחיש של יוזמה התקפית רחבה מצד חזבאללה, כלומר, מלחמה, נמצא מחוץ לתחום של התפיסה הזאת. יוזמה התקפית אינה יכולה להתרחש בעקבות מינוי של אדם זה או אחר לתפקיד בארגון, או בעקבות השתנות של הנסיבות הקיימות. לטענתי, האופציה הזאת אינה נמצאת כלל בסל ההעדפות האסטרטגיות של חזבאללה. במילים אחרות, מערכת האמונות, ההנחות והדימויים העצמיים של חזבאללה היא כזאת המגבילה את החשיבה האסטרטגית של האליטה הביטחונית שלו ומונעת דיון רציני באופציה של מהלך התקפי יזום. נצאללה שב ומציין: "איננו שואפים למלחמה. איננו רוצים מלחמה. אסטרטגיית ההתנגדות אינה מלחמה מהסוג הזה, אך עלינו להיות מוכנים אליה כדי שנמנע אותה. אם תתרחש - נוכל להתמודד, להכשיל אותה ולנצח בה".²⁵

בהזדמנות אחרת הוסיף: "מול אסטרטגיית ההסתערות של האויב אנחנו מציגים את אסטרטגיית ואדי חג'יר"²⁶ (הכינוי של חזבאללה לקרב הסלוקי) כביטוי ללוחמת הגרילה האורבת לכוח התוקף בשטחה, ופועלת מול איום ממשי ומוחשי עליה".

שנית זינב לא תיפול בשבי - תפיסת ההרתעה באמצעות צבירת כוח צבאי והקרנת עוצמה

הלך ההיסטורי של חזבאללה הוא שאסור לו להיתפס כשהוא מושפל ונטול יכולת להגיב, כשם שקרה לעדתו של עלי בקרב כרבלא', וכשם שאירע לשיעים בדרום לבנון במלחמת לבנון הראשונה. אחד מרגעי השיא של ההשפלה השיעית היה נפילתה בשבי של זינב, נכדתו של הנביא מוחמד, במהלך קרב כרבלא', והבאתה בשלשלות לארמונו של הח'ליף האממי בדמשק. שם הכריחו אותה לצפות בראשיהם הכרותים של ההרוגים, בהם של אחיה חוסין, נעוצים על רמחים. עדות למרכזיותו של הסיפור ולתקפותו של הלך הנלמד ממנו ניתן לראות בשחזור סיפור הקרב וההשפלה בטקסי העאשורא' שמארגן חזבאללה בערי לבנון. עדות נוספת היא ההגנה הבלתי מתפשרת והעקובה מדם של כוחות חזבאללה על קברה של סידה זינב בפרברי דמשק במסגרת המלחמה בסוריה, המלווה בקריאה המשלהבת: "שנית זינב לא תיפול בשבי".

על קרקע רעיונית והיסטורית זו התפתח הלך של חזבאללה - שחזר לאחר נסיגת צה"ל מלבנון בשנת 2000 ולאחר מלחמת לבנון השנייה בשנת 2006 - שלפיו על הארגון לנקוט מדיניות הרתעה המבוססת על יכולת ממשית לפגוע בנקודות התורפה של ישראל וצה"ל באופן שיגרום להנהגה בישראל לחשוב כמה פעמים לפני שתקבל החלטה על פתיחה במתקפה. הדרך לכך היא צבירת כוח רב הבא לידי ביטוי באמל"ח אסטרטגי.

כך, בניגוד לתפיסה המוכרת של השיעים כנרדפים וכמדוכאים, המושרשת בסיפור הדתי וההיסטורי של העדה, חזבאללה כמנהיג מודרני של העדה השיעית בלבנון הוא ארגון הנתפס כבעל עוצמה שאותה הוא מבקש להקרין כלפי פנים וכלפי חוץ. לאחר נסיגת צה"ל מלבנון, וביתר שאת לאחר מלחמת לבנון השנייה, פעל חזבאללה כדי להתנער מדימוי הקורבן הנרדף והמוכה, ולאמץ תדמית של גורם כוח מנצח בעל עוצמה צבאית ובעל מעמד מדיני. חזבאללה נמנע בהדרגה מתיאור הלבנונים והשיעים בלבנון כעשוקים וכמדוכאים²⁷

ישראל נתפסת כתוקפנית וכבלתי צפויה. התפיסה הזו מבוססת במידה רבה על ההתבוננות התרבותית-פסיכולוגית של חזבאללה על החברה והאליטה המדינית-ביטחונית של ישראל

תפיסות היסוד האסטרטגיות של חזבאללה - הגנה והרתעה

הגנה מפני תוקפנותה של ישראל - העדפה אסטרטגית

חזבאללה תופס את עצמו כארגון הנמצא באופן בסיסי במגננה. התפיסה הזאת נובעת מהראייה שלו את ישראל כתוקפנית, כבלתי צפויה וכבעלת שאיפות בלבנון. במצע המדיני השני של הארגון מ-2009 - המצע הראשון שנוסח בתקופת נצראללה - נכתב: "הארגון מגדיר את מאבקו נגד ישראל במונחים קיומיים-הגנתיים: ישראל מייצגת איום נצחי ללבנון. [...] תפקיד ההתנגדות הוא צורך לאומי כל עוד האיומים מצד ישראל ושאיופותיה של ישראל להחזיק באדמותינו ובמים שלנו יימשכו". לשיטתו, האיומים האלה מחייבים "לנקוט אסטרטגיה הגנתית המשלבת בין התנגדות עממית, המשתתפת

לוחמי חזבאללה בטקס בדרום לבנון. על אף שהמאמצים המושקעים בניסיון לפגוע בלגיטימיות של חזבאללה בלבנון נוגעים בעצבים החשופים שלו ושל העדה השיעית וטורדים את מנוחתם, נראה שהארגון אינו מתרגש ומגלה אדישות יחסית

ההתנהגות הזאת מסייעת לחזבאללה לווסת את המתרחשות הצבאית ולשמר את שיווי המשקל הביטחוני השברירי מחשש להידרדרות לעימות רחב. זאת, בניגוד לתפיסה הדוגמטית המבוססת על ההנחה שחזבאללה מחויב ללא פשרות להשמדתה הטוטלית של ישראל.

כיצד חזבאללה עושה זאת? באמצעות תגובתיות, מידתיות ובהירות: **1. תגובתיות.** חזבאללה ישקול ויבצע פעולה בתגובה לפעולה של ישראל, כאשר ישראל קובעת את ההקשר הקונקרטי. לדוגמה, פגיעה בהתעצמות, סיכול בכירים ומשא'ומתן לחילופי שבויים. פעולה מחוץ להקשר כרוכה בסיכון רב לכך שישראל תגיב בחריפות ושהמצב יסלים.

2. מידתיות. בהתאם לעיקרון "עין תחת עין", הרווח בתרבות הערבית ובמסורת האסלאמית,³¹ משתדל חזבאללה לגבות מחיר ההולם את תוצאות הפעולה של ישראל נגדו. גם במקרה הזה מגלמת פעולת תגמול, שתוצאותיה חורגות מגבולות המידתיות, סיכון רב לתגובה בלתי מידתית מצד ישראל (לדוגמה, חטיפת אהוד גולדווסר ואלדד רגב אשר הייתה העילה למלחמת לבנון השנייה).

3. בהירות. גם כאשר חזבאללה מנהל בידו האחת מהלך אופרטיבי-התקפי נגד צה"ל, כגון הטמנה והפעלה של זירת מטענים, הוא יוצר בידו השנייה מנגנון גלוי או חשאי, שנועד להוביל לבהירות אסטרטגית באשר לסיבות הפעולה ולמטרותיה. המטרה היא להגיע להסכמות שימועו הסלמה, ויבססו מחדש את השקט הביטחוני לפרק זמן משמעותי ככל הניתן. דפוס ההתנהגות הזה נכון הן לרמה הטקטית והן לרמה האסטרטגית

(למשל, מחיקת אזכורים לכך בנאומי נצראללה וסגירת תחנת הרדיו "המדוכאים"). לאחר מלחמת לבנון השנייה - שהייתה קו פרשת המים - החל בהטמעת הנרטיב החלופי של הניצחון והעוצמה,²⁸ בהקעה של אלה שמדברים על מפלות ושהתבוסתנות טבועה בהם²⁹ וכן בפריסת חסות על העמים הערביים שנותרו מדוכאים - בהם הפלסטינים, העיראקים והח'ות'ים.

ההעדפות האסטרטגיות - כללי משחק ברורים לצד זהירות וגמישות מחשבתית

תגובתיות ומשוואתיות - ביסוס כללי משחק מול ישראל

הנוהג האסטרטגי של חזבאללה לבסס מול ישראל כללי משחק ומשוואות תגובה שואב את מקורותיו מעקרון החיכוך המאפיין את החשיבה המדינית השיעית. חוקר השיעה אורי גולדברג הסביר את עקרון החיכוך: היכולת לנהל בעת ובעונה אחת יחסים של שיתוף פעולה, של תחרות ושל יריבות (המאפיינת גם את ההנהגה האיראנית). משמעות הדבר היא שההתנהגות של חזבאללה מול ישראל היא דינמית ומתעצבת כל העת, בתוך ההקשר שמייצרת המדיניות הישראלית; המדיניות היא דואלית, וניתן לתארה כהתקפית-הגנתית.³⁰

צעדת "יום ירושלים" בנבטיה

מרבה נצראללה להזכיר בנאומיו בזיקה לישראל. המסורת מספרת על ההתקוממות של עלי בן חוסיין (נכדו של עלי בן אבי טאלב), המשול בנאומי נצראללה לחזבאללה, נגד מפקד הצבא האומיי, עבד אללה אבן זיאד, המשול בדרך-כלל לישראל, שהגיע לדכא את האופוזיציה בכרבלא'. כאשר הציב אותו מפקד בפני עלי את הבחירה בין שלילת החרב לבין ההשפלה השיב עלי: "באיזה מוות אתה יכול לאיים עליי?". מכאן נגזר הלקח: מי שיניח שחזבאללה יסכים להיות מושפל - ייגרר לעימות עם הארגון שלוחמיו יהיו מוכנים למות מות קדושים.³⁴ על-פי הפשט, מדובר בפעולת הקרבה או התאבדות, אולם יש להבין זאת על-פי הדרש שמשמעותו - חזבאללה יהיה מוכן לקחת סיכון גדול ולבצע פעולה שעלולה להביא להסלמה.

הישענות על קונצנזוס בארגון וגמישות מחשבתית ברמה האסטרטגית וברמה האופרטיבית

אמנם חזבאללה הוא ארגון ממוסד, אולם הוא אינו ארגון של מוסדות אלא ארגון קהילתי הנשען על לגיטימציה מצד החברים הבכירים בו ומצד ציבור תומכיו. ההסכמה הרחבה למדיניותו היא הקושרת והמחזיקה את מוסדותיו ואנשיו, ומאפשרת להם להתקיים כקהילה בתוך מדינה.³⁵ גם נצראללה כמנהיג דומיננטי, השולט בארגון בכוח שכלו החרף, ניסיונו העשיר וקשריו עם מנהיג איראן, נזקק עדיין לקונצנזוס - לפחות למראית עין - בפרט מאז שנהרג ראש הזרוע הצבאית בארגון, עמאד מע'ניה. כלומר, קבלת החלטות על-פי כללי הטקס בתהליך המשותף את בכירי הארגון, נותנת להם תחושה של השתתפות ומעורבות, ומעניקה לנצראללה עצמו גיבוי ולגיטימציה להכרעותיו.³⁶ לפיכך החלטות חשובות אינן מתקבלות בלהט הרגע, אינן מושפעות מגחמות ואינן ממומשות באופן מידי, אלא בתהליך אטי וביישוב הדעת.

הציר האמוני המרכזי של השיעה הנו סביב סיפור היעלמותו של האמאם ה-12, המהדי - הסמכות הדתית העליונה שאמונה על פירוש

של העימות בין חזבאללה לישראל. ברמה הטקטית-אופרטיבית ניתן למצוא דוגמאות רבות, בהן, למשל, ירי הנ"מ על מטוסי חיל האוויר בתחילת שנות ה-2000. חזבאללה ביצע ירי נ"מ ספורדי, ולעתים אינטנסיבי, שלוה בהודעות בכלי התקשורת של הארגון ברוח "חזבאללה אחראי לירי, ויירה שוב אם תחזרו לטוס בלבנון", זאת בניסיון לייצר בהירות אסטרטגית. בצה"ל הובן הירי כניסיון לחמם את הגזרה במטרה לתת ביטוי לאופיו הג'האדי של חזבאללה לאחר היציאה מלבנון. זאת על אף שהדבר נעשה בתגובה למספר רב של גיחות ובומים על-קוליים, שהעסיקו גם את דעת הקהל הלבנונית.³² דוגמה לביסוס כללי משחק אסטרטגיים-אופרטיביים, המשמשים הן אמצעי רטורי הרתעתי-הגנתי והן צעד להכשרת הקרקע לקראת מימוש יעדים, ניתן למצוא בהגדרת משוואות התגובה או מדרגות ההסלמה לקראת המערכה באש במלחמה הבאה. נצראללה דיבר לא פעם על משוואות בירות-תל-אביב; הפגיעה בנמלי הים והתעופה, בתחנות הכוח ובאסדות הגז של ישראל מול הפגיעה בתשתיות הלאומיות של לבנון; האופציה לירות טילים מדויקים על מכלי האמוניה במפרץ חיפה ועל המתקן הגרעיני בנחל שורק כאופציה הגרעינית של לבנון.³³

המוות ולא ההשפלה - מהלכים הכרוכים בסיכון על-ימנת לשמור על הכבוד

סוגיית הכבוד הערבי ומרכזיותו בחשיבה הפוליטית והמדינית של הערבים נידונה בהרחבה בספרות. ואולם, לעתים קרובות אנחנו נוטים לייחס לערך הכבוד משקל פחות ביחס לשיקולים רציונליים של עלות-תועלת. לפיכך חשוב לתת את הדעת לכך שהכבוד וההשפלה הם הפריזמה העיקרית שבאמצעותה הארגון מפרש את המציאות ומקבל החלטה אם להגיב או להבליג.

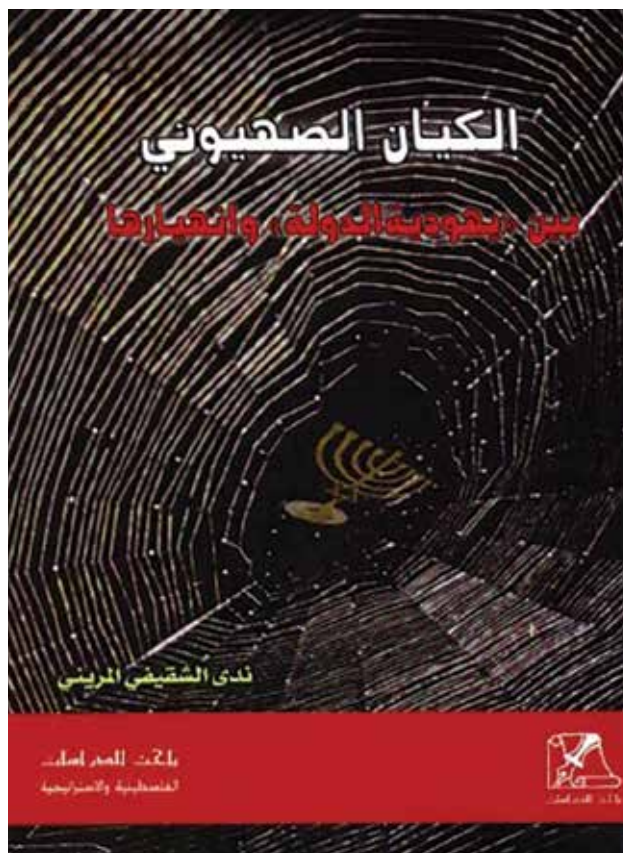
במקרים רבים מעדיף חזבאללה ליטול סיכון ולהגיב על פעולה שנגקטה נגדו באופן שיכול להיראות מנוגד לכל היגיון, ולו רק כדי לשמור על כבודו. תגובה מן הסוג הזה מבוססת בין היתר על מסורת שאותה

3. חזבאללה יכול להחזיק בכמה זהויות ועמדות בעת ובעונה אחת באופן המאפשר לו לשרוד בסביבה עוינת מבית ומחוץ. את ההיסטוריה הפוליטית של חזבאללה ניתן לראות כחתימה מתמדת למציאת נקודת האיזון בין הזהויות השונות - הג'האדית, הלבנונית והשיעית-איראנית. בעוד שעבור משקיף חיצוני הדבר יכול להיתפס כדו-פרצופיות וכביטוי לתקיה (התרה) הלכתית למאמין השיעי להסתיר את אמונתו ומנהגיו הדתיים כדי להגן על האסלאם ועל קהילת המאמינים מפני כופרים ומוסלמים אחרים), עבור חזבאללה מדובר בהתנהגות טבעית ופרגמטית, המסייעת לשמור על הדבק של הקהילה ולהימנע מעימותים פנימיים וחיצוניים.

לדוגמה, בעוד שבמערכת הביטחון ובאקדמיה בישראל ובעולם תפסו את מעורבות חזבאללה בסוריה כמותחת את גבולות היכולת שלו לגשר על המתחים בין זהויותיו, עבור חזבאללה מדובר בנרטיב אחד נטול סתירות פנימיות. הנרטיב הזה קושר בין גורלו של המשטר הסורי וציר ההתנגדות לבין המאבק המתמשך נגד המערב וישראל; בין המלחמה בג'האד העולמי במרחב סוריה-עיראק לבין ביטחונה של לבנון; בין העדה השיעית הנצורה והמדוכאת בסוריה לבין השיעים בלבנון.

סיכום

המודיעין הישראלי החל לחקור את חזבאללה בשנות ה-80 מבعد לפריזמה הצרה של קיומו כארגון טרור. כיום מדובר על ישות מדינית וצבאית חשובה בלבנון ובאזור, המהווה איום מרכזי על הביטחון

ספרו של מכון באחת' למחקרים פלסטיניים ואסטרטגיים, "הישות הציונית בין המדינה היהודית לנפילתה"

חזבאללה תופס את עצמו כארגון הנמצא באופן בסיסי במגננה. התפיסה הזאת נובעת מהראייה שלו את ישראל כתוקפנית, כבלתי צפויה וכבעלת שאיפות בלבנון

הלאומי של ישראל. המאמר הזה ניסה להניח תשתית ידע בנוגע לתרבות האסטרטגית של חזבאללה, ההכרחית לדיונים על הארגון. זאת החל מן היחס של חזבאללה לארצות-הברית וישראל כאל איום הייחוס, עבור דרך מאבק הקיום וכינון חברת ההתנגדות וכלה בתפיסות היסוד ובהעדפות האסטרטגיות. המערכה בין ישראל לבין חזבאללה היא דינמית ומתעצבת כל העת. ואולם לחזבאללה, ממש כמו לישראל בכל שנות קיומה, יש דפוסי חשיבה והתנהגות קבועים הנשענים על מסורת, ניסיון ותרבות. הודות להבנה של הדפוסים האלה יכולים גופי המודיעין וקבלת ההחלטות בישראל להיטיב לאפיין ולהעריך את ההתנהגות של חזבאללה במערכה.

ההערות למאמר הזה מתפרסמות באתר הוצאת מערכות.

האמת האלוהית עבור המאמינים. היעלמותו הותירה את השיעים במצב של חסר קבוע. האמת היחידה היא הידיעה שאלוהים ברא את העולם, והוא יביא את יום הדין. כל אמת או תפיסה אחרת שבן תמותה שיעי מצליח להשיג בשכלו אינה חסינה ויציבה, אלא היא ניתנת לערעור ונמצאת במשא-ומתן ובהשתנות מתמדת. יש לציין כי אין משמעות הדבר שהשיעי נוטה לשקר, אינו מתחייב לדבר ומחליף את דעותיו וזהויותיו עם כיוון הרוח.³⁷ לכך יש שלוש משמעויות חשובות בהקשר המדיני-ביטחוני:

1. **לאמת המדוברת והמנוסחת יש חשיבות פחותה** מזו של החיכוך עם המציאות ושל הלמידה. האמת הקשיחה המוחלטת לא תעזור לחזבאללה בהתמודדות עם המציאות המשתנית ועם הסכנות הטמונות בה, אלא דווקא תחליש את יכולת ההתמודדות וההסתגלות המחשבתית וההתנהגותית שלו. תחת זאת, עליו להיות ערני, פיכח וספקן ולחשוב כל הזמן על ספקולציות ותרחישים. שקר הוא כלי לגיטימי אם ביכולתו להציל את חזבאללה מתסבוכת שתעלה בחיי אדם או בסיכון היציבות.
2. **מקבל ההחלטות בחזבאללה שומר במגירה מגוון דרכי פעולה, ובעת הצורך הוא בוחר בהתאם להתפתחויות את דרך הפעולה הנכונה על-פי תפיסתו.** עם זאת, אין להבין מכך שבתהליך קבלת ההחלטות יש משום יצירתיות או חשיבה מחוץ לקופסה, שכן הבחירה היא תוצאה של תהליך מסורתי, הכולל חשיבה קבוצתית המתבססת על האמונות המוכרות, המחייבת קונצנזוס שאין לחרוג ממנו.

